

ภาคที่ ๒
ชนิดของภาษาที่ใช้สื่อความหมาย
และเหตุการณ์ที่เกิดจากการสื่อความหมาย

บทที่ ๑

ขอบเขตของความจริงกับแผนที่ของถ้อยคำ

จุดมุ่งหมาย

เมื่อท่านได้เรียนบทเรียนนี้แล้ว จะต้องแสดงความรู้ต่อไปนี้ได้

- นิยามความหมายของคำว่า “ขอบเขตของความจริง” หรือ “สิ่งที่ถูกแทน” กับ “แผนที่ของถ้อยคำ” หรือ “สิ่งที่ใช้แทน” ได้ถูกต้อง
- นิยามความหมายของคำว่า “ภาษาบอกข้อเท็จจริง” “ภาษาของความเชื่อ” และ “ภาษาอุปมา” พร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบได้ถูกต้อง
- ยกตัวอย่างหรือบอกตัวอย่างภาษาทั้งสามชนิดคือภาษาบอกข้อเท็จจริง ภาษาของความเชื่อ และภาษาอุปมาในข้อความที่กำหนดให้อ่านได้ถูกต้อง

บททวนเรื่องในบทก่อนและแนะนำเรื่องที่จะเรียนในบทนี้

ในภาคที่ 1 เราได้อภิปรายความหมายของการอ่านโดยรวม ๆ และกล่าวถึงการสร้างมโนทัศน์ (concept) ในการอ่าน โดยการเดาความหมายว่าอะไรจะเกิดขึ้นในหน้าต่อไป (predicting) กับการเดาใจหรือคาดคะเนความหมายที่อยู่ในใจของผู้เขียน (inferring) ควบคู่กันไป ในบทนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาคำและความหมาย โดยจะบรรยายถึงความสัมพันธ์ระหว่างถ้อยคำกับสิ่งที่คำใช้แทนถึง ซึ่งจะมีลักษณะเกี่ยวข้องที่เป็นไปได้สามทาง คือถ้อยคำที่ใช้บอกข้อเท็จจริงซึ่งใช้แทนโลกของสิ่งที่ถูกแทนได้ตรงไปตรงมาหรือใกล้เคียงที่สุด ถัดมาก็เป็นถ้อยคำเกี่ยวกับความเชื่อ ซึ่งใช้แทนอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดหรือความเชื่อ และสุดท้ายคือถ้อยคำอุปมา ซึ่งใช้กล่าวถึงสิ่งหรือความคิดที่มากกว่าหนึ่งสิ่งหรือหนึ่งอย่างขึ้นไป ในการอธิบายความหมายของถ้อยคำหรือภาษาทั้งสามชนิดนี้ ได้อาศัยความคิดเรื่องแผนที่ของถ้อยคำ (สิ่งที่ใช้แทน) กับขอบเขตของความจริง (สิ่งที่ถูกแทน) ของ อัลเฟรด คอรัซิปสกี¹ (Alfred Korzybski) มาเป็นแนวทาง

¹จากหนังสือที่เขาเขียนคือ *Science and Sanity : An Introduction to Non Aristotelian Systems and General Semantics*. Lancaster, Penn. : Science Press Printing Co., 1933.

แผนที่ของถ้อยคำกับขอบเขตของความจริง

ขอสมมติตัวอย่างเพื่อจะนำมาประกอบการอธิบายเรื่องที่เราจะเรียนในหัวข้อนี้ว่า มีพี่น้องสองคนคือ คำกับขาวกำลังสนทนากันอยู่เกี่ยวกับรถยนต์ที่คำเพิ่งซื้อใหม่ คำพูดว่า

“รถคันนี้ซื้อโดยคำ ปี 1970 ที่หน้าปัดวัดระยะทางบอกว่าได้ใช้งานมาแล้ว 80,000 ไมล์ เป็นรถขนาด 1200 ซี.ซี.”

ขาวซึ่งเป็นน้องสาวสวยหน้า แล้วกล่าวว่า

“น้องเกรงว่ารถที่ซื้อใหม่คันนี้ น่าจะสร้างความลำบากให้แก่เรามากกว่าประโยชน์ที่เราจะได้รับ คิดว่าสภาพของมันไม่สู้จะดีนัก”

พี่ชายยิ้มน้อย ๆ และพูดปลอบใจว่า

“ไม่เป็นไรหรอก แม้มันถูกใช้มาแล้วหลายปี แต่ก็ยังเล่นได้คล่องตัว รวดเร็วยาวกับกระต่ายป่า”

ตัวอย่างของการสนทนาระหว่างคำกับขาวข้างบนนี้ แสดงให้เห็นการใช้ภาษาที่แตกต่างกันออกไปสามชนิดที่เราจะได้ศึกษากันในบทนี้ คือ ภาษาบอกข้อเท็จจริง ภาษาบอกความเชื่อ และภาษาอุปมา จากตัวอย่างสนทนาตอนแรกคำได้ใช้ภาษาบอกข้อเท็จจริงเมื่อเขาให้รายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับรถยนต์ คือ “เป็นรถโดยคำปี 1970 ที่หน้าปัดวัดระยะทางได้ใช้งานมาแล้ว 80,000 ไมล์ เป็นรถขนาด 1200 ซี.ซี” ส่วนขาวได้ใช้ภาษาบอกความเชื่ออันเป็นความรู้สึกส่วนตัวว่า “น้องคิดว่ารถที่ซื้อใหม่คันนี้ น่าจะสร้างความลำบากให้แก่เรามากกว่าประโยชน์ที่เราจะได้รับ คิดว่าสภาพของมันไม่สู้จะดีนัก” และในตอนสุดท้ายคำได้ใช้ภาษาอุปมา เมื่อเปรียบเทียบความเร็วของรถว่า “ยังเล่นได้คล่องตัวรวดเร็วยาวกับกระต่ายป่า”

ขอให้เราลองนึกตัวอย่างทำนองเดียวกับที่ยกมานี้ และลองสำรวจดูว่าการใช้ภาษาแต่ละชนิดนี้ เราจะพบอยู่เสมอเมื่อเราอ่านข้อเขียนต่าง ๆ ดังเช่นในหนังสือคำรับตำราทางวิชาการโดยมากใช้ภาษาบอกข้อเท็จจริงเป็นพื้น ในบทบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์มักจะใช้ภาษาเกี่ยวกับความเชื่อเพื่อโน้มน้าวใจผู้อ่านให้เห็นคล้อยตาม และในบทกวีหรือคำประพันธ์มักจะใช้ภาษาอุปมา เพื่อให้ผู้อ่านสร้างการรับรู้ขึ้นใหม่เกี่ยวกับเหตุการณ์หรือเรื่องราวที่ผู้แต่งบรรยาย เป็นต้น และในบางครั้งการใช้ภาษาทั้งสามชนิดนี้ยังมีลักษณะเหลื่อมล้ำกันในงานบางชนิดหรือบางเรื่อง เช่น บทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ยังให้ข้อเท็จจริงประกอบกับความเชื่อ คือใช้ภาษาบอกข้อเท็จจริงควบคู่กับภาษาบอกความเชื่อ บทกวีนอกใช้วิธีอุปมาเข้ามาปนแล้ว ยังช่วยปลุกอารมณ์ ความเชื่อและความนึกคิดของผู้อ่าน คือใช้ภาษาอุปมาควบคู่ไปกับภาษาบอกความเชื่อ และหนังสือตำราทางวิชาการบางครั้งยังใช้การ

เปรียบเทียบหรือภาษาอุปมา ภาษาจึงเป็นสิ่งที่ซับซ้อนที่สุดในบรรดากิจกรรมทั้งหลายของมนุษย์ และการจำแนกภาษาออกเป็นสามชนิดก็ยังไม่สามารถครอบคลุมโอกาสที่ใช้ได้หมด ทั้งนี้เพราะผู้เขียนมักจะมีเจตนาหรือตั้งใจขยายเสริมต่อเรื่องที่กล่าวถึงออกไปอีก ดังเช่น นักเขียนบางคนใช้ภาษาบอกข้อเท็จจริง ซึ่งข้อเท็จจริงของเขานั้นมีความเที่ยงตรงไม่ลำเอียง นักเขียนคนที่สองซึ่งกล่าวถึงเรื่องเดียวกันนั้นอาจใช้ภาษาที่แสดงความคิดเห็น ซึ่งมีลักษณะใกล้เคียงกับความจริงที่เกิดขึ้น ทั้ง ๆ ที่รู้อยู่แก่ใจว่าความจริงนั้นคืออะไร และเรื่องเดียวกันนี้ นักเขียนคนที่สาม อาจใช้ภาษาอุปมาเปรียบเทียบเรื่องที่กล่าวถึงนั้นมากกว่าใช้ภาษาบอกข้อเท็จจริงหรือภาษาบอกความเชื่อ ซึ่งจะเห็นว่าขอบเขตของการใช้ภาษาของนักเขียนแต่ละคนในเรื่องเดียวกันยังมีลักษณะแผ่เพี้ยนกันออกไปได้ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ถ้ารู้จักใช้ภาษาทั้งสามนี้อย่างฉลาด จะช่วยให้เราเข้าใจความสำคัญเกี่ยวกับวิธีที่ถ้อยคำทำหน้าที่สัมพันธ์กับโลกที่ถ้อยคำบรรยายได้อย่างไร

เพื่อให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างถ้อยคำกับโลกของสรรพสิ่งที่ถ้อยคำใช้แทนได้ดียิ่งขึ้น ขอนำเอาแนวคิดของคอร์ชีปสกี² ที่อธิบายลักษณะของภาษาว่าทำหน้าที่คล้ายกับ “แผนที่” (map) ซึ่งใช้แทนสิ่งต่าง ๆ ที่ถูกกล่าวถึง ส่วนสิ่งที่ถูกกล่าวถึง หรือสิ่งที่ถูกแทนด้วยแผนที่คือ บรรดาประสบการณ์ ความรู้ รวมทั้งสรรพสิ่งต่าง ๆ ในโลกแห่งความจริงที่ปรากฏ เขาใช้คำแทนว่าเป็น “ขอบเขตของความจริง” (territory) ตามปรกติผู้พูดหรือผู้เขียนสร้างแผนที่ของถ้อยคำ (verbal map) ไม่ใช่แผนที่ที่แสดงด้วยเส้น (line-map) หรือแผนที่ที่แสดงด้วยรูปภาพ (picture-map) แต่เป็นแผนที่ที่ใช้ถ้อยคำในภาษา ซึ่งในบางครั้งแผนที่เหล่านี้อาจจะแสดงหรือแทนขอบเขตของความจริง, เหตุการณ์ หรือความคิดได้ตรงหรือไม่ตรง ใกล้เคียงหรือไม่ใกล้เคียงในลักษณะใดลักษณะหนึ่งดังที่เราได้เกริ่นมาบ้างแล้วในตอนต้นคือ

ก. เมื่อบรรยายขอบเขตของความจริงได้อย่างแม่นยำ ผู้เขียนใช้ภาษาบอกข้อเท็จจริงแทนสิ่งที่ถูกกล่าวถึงได้อย่างสอดคล้องแนบสนิทที่สุด ดังตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น คำกล่าวว่า รถที่เขาซื้อมาเป็นยี่ห้อโตโยต้าปี 1970 เจ็มวัดระยะทางบอกระยะที่ใช้งานมาแล้ว 60,000 ไมล์ และศักยภาพการทำงานของเครื่องยนต์มีขนาด 1200 ซี.ซี. ซึ่งจะเห็นว่าลักษณะของภาษาที่ใช้บรรยายลักษณะของรถตรงกับลักษณะที่เป็นจริงของรถคันนั้น แต่ถึงอย่างไรก็ตามการบรรยายนี้ยังไม่สามารถบอกลักษณะทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวกับรถได้ทุกแง่ทุกมุม ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า แม้ภาษาบอกข้อเท็จจริงแสดงสิ่งที่ถูกแทนได้ถูกต้อง แต่ก็ไม่มีแผนที่ของถ้อยคำใด ๆ จะสามารถบอกหรือแทนทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นขอบเขตของความจริงได้หมดสิ้น

² Susan Witting, Franklin Holcomb, and Anne Dunn, *op.cit.*, p.31.

ข. เมื่อแสดงความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับขอบเขตของความจริงหรือชักจูงโน้มน้าวผู้อ่านให้มีความรู้สึกหรือเกิดอารมณ์ร่วมต่อสิ่งที่ถูกแทน ผู้เขียนใช้ภาษาบอกความเชื่อหรือบอกอารมณ์ จากตัวอย่างคำกล่าวของชาวที่เห็นว่า รถที่ซื้อมาแรงกว่าจะสร้างความลำบากมากกว่าจะให้ประโยชน์ ซึ่งแผนที่ของถ้อยคำใน ตัวอย่างนี้ ได้แสดงความรู้สึกของชาวที่มีต่อรถยนต์มากกว่าที่จะแสดงข้อเท็จจริงอันเป็นรายละเอียดของรถยนต์

ค. เพื่อช่วยให้ผู้อ่านคุ้นเคยกับขอบเขตของความจริง (สิ่งที่ถูกแทน) ซึ่งไม่เคยเห็นหรือไม่เคยรู้มาก่อน หรือบางทีก็ต้องการปลุกเร้าหรือแสดงอารมณ์และมโนภาพ (Image) ผู้เขียนใช้ภาษาอุปมาเพื่อเปรียบเทียบแผนที่ของถ้อยคำที่ผู้อ่านคุ้นเคยน้อยกว่ากับแผนที่ของถ้อยคำที่ผู้อ่านคุ้นเคยมากกว่า จากตัวอย่างตอนสุดท้ายคำสร้างภาษาอุปมาว่า “รถยังเล่นได้คล่องตัวรวดเร็วราวกับกระต่ายป่า” ภาษาอุปมาของคำพยายามที่จะบรรยายความเร็วของรถ (ที่คำคิดว่าชาวไม่รู้) โดยนำไปเปรียบเทียบกับสัตว์ชนิดหนึ่งซึ่งวิ่งได้รวดเร็วมากคือกระต่ายป่า นอกจากเปรียบเทียบความเร็วของรถกับกระต่ายป่าแล้ว คำกล่าวนี้อีกแสดงความภาคภูมิใจในรถคันใหม่ และต้องการที่จะสร้างความประทับใจให้เกิดแก่ผู้ฟังไปด้วย

ความหมายกับการตอบสนอง

ก่อนที่จะพูดถึงเนื้อหาในคอนตอไปนประเด็นนี้ ขอให้เรากลับมาทบทวนถึงกิจกรรมหรือลักษณะการสร้างความหมายของผู้อ่านที่ได้กล่าวไว้ในบทแรกอีกสักครั้งหนึ่ง คือโดยมากเรามักคิดกันว่า ความหมายคือสิ่งที่ซ่อนเร้นอยู่ในภาษา ซึ่งผู้อ่านหรือผู้ฟังต้องขุดค้นมันออกมาคล้าย ๆ กับกระรอกที่เจาะผลมะพร้าวเพื่อกินเนื้อมะพร้าว เรากล่าวอยู่เนื่อง ๆ ว่า ความหมายของผู้เขียนถูกซ่อนเร้นปิดบังหรือหายไปและในวันดีคืนดีบางทีเราก็ค้นพบความหมายซึ่งดูประหนึ่งว่าความหมายของข้อความที่อ่านนั้นบางทีก็คงที่ บางทีก็ลื่นไหล และบางทีก็สามารถสัมผัสจับต้องได้กล่าวโดยสรุปก็คือ เราเห็นว่าความหมายถูกปิดล็อก (locked) อยู่ในถ้อยคำ หรือวลี และเราเชื่อกันว่าเมื่อเราอ่านเราต้องไขหรือเปิดเผยความหมายออกมาให้ได้

แต่ความเข้าใจเช่นนี้ไม่สู้จะถูกต้องนัก ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่า ถ้อยคำหรือวลีไม่ได้บรรจุความหมายลงไป และกำหนดให้เราต้องค้นหาทางไขเพื่อล้วงมันออกมาให้ได้ แต่ถ้อยคำหรือวลีกลับเป็นกุญแจที่ไขความหมายภายในตัวผู้อ่านหรือผู้ฟัง และถ้อยคำหรือวลีเป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังสามารถจะล้วงความหมายหรือค้นหาความหมายของผู้เขียนได้³ เราแต่ละคนได้เก็บสะสม

³ *ibid.*, p.32

ประสบการณ์ ความเชื่อ ความจำ โครงการและความหวังต่าง ๆ ถ้อยคำหรือวลีที่เราอ่านเป็นเสมือน
กุญแจที่ช่วยไขประสบการณ์ต่าง ๆ ของเราและช่วยทำให้เราตอบสนองสิ่งที่เราได้อ่านเพื่อที่จะเผย
ประสบการณ์ต่าง ๆ ของผู้เขียน และเหตุที่ทำให้เขาตอบสนองออกมาในงานเขียนของเขา หน้าที่ของผู้
อ่านมิใช่ค้นหาความหมายที่ถูกปิดบังซ่อนเร้นอยู่ แต่เป็นการเผยหรือตีแผ่ความหมายของเราซึ่งเป็นผู้
อ่านผู้ฟังไปจับคู่หรือเข้าคู่กับความหมายในถ้อยคำซึ่งน่าจะเป็นความหมายของผู้เขียน

ขอให้เราคูตัวอย่างของการสร้างความหมายชนิดนี้ จากข้อเขียนของ วิลเลียม โกลดิง
(William Golding) เรื่อง “การคิดเพื่องานอดิเรก” (Thinking as Hobby) กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า⁴

ครูใหญ่คนหนึ่งของโรงเรียนเตรียมเข้ามหาวิทยาลัยที่ข้าพเจ้าเรียนอยู่สมัยนั้น ได้นำเอา
วัตถุอย่างหนึ่งสำหรับนำมาคิดค้นหาความหมาย วางไว้ตรงหน้าข้าพเจ้า วัตถุนั้นเป็นรูปปั้น
ขนาดเล็กหลายรูปประดิษฐ์อยู่บนแท่นเดียวกัน รูปปั้นรูปหนึ่งเป็นสุภาพสตรี แทบจะไม่มี
อะไรห่อหุ้มเลย มีเพียงแต่ผ้าผืนน้อย ๆ ปกปิดมิให้อาจาร อริยาบถของรูปปั้นที่แสดงออก
เหมือนกับต้นตระหนกว่าผ้าที่ปกปิดอยู่นั้นจะหลุดลุ่ยออกมา แขนทั้งสองของเธอด้วน
ไป จึงไม่มีโอกาสดึงผ้าเช็ดตัวให้คลุมร่างกายได้เรียบร้อย เบื้องหน้าในระดับต่ำลงมา
มีรูปปั้นที่เป็นรูปเสือดาวหมอบลงตรงหน้าของเธอ ซึ่งพร้อมที่จะกระโดดลงในลิ้นชักอันเป็น
แผงของตู้ที่มีป้ายเขียนว่า อะ-ฮา ในครั้งกระนั้น ข้าพเจ้าคิดตีความไปอย่างพาดพิงว่า
มันคือเหยื่อรายสุดท้ายที่ต้องร้องครวญอย่างสิ้นคิด เมื่อกระโดดลงไปในแผงตู้ และถัดไปอีก
เป็นรูปปั้นอีกรูปหนึ่งเป็นรูปผู้ชายเปลือยกาย มีร่างกายกำยำ ลำสัน กำลังนั่งมองในระดับ
ต่ำ ใ้กำปั้นยันลูกคางและส่วนที่เป็นข้อศอกวางบนเข่า รูปปั้นรูปนี้ดูประหนึ่งว่าเป็นคนกำลัง
มีความทุกข์หนัก

เราจะตีความสัญลักษณ์ทั้งสามนี้อย่างไร (รูปสตรีแขนด้วน รูปเสือดาว และรูปผู้ชายเปลือย
กาย) อะไรคือความหมายของสัญลักษณ์ที่ถูกปิดอยู่ในตัวของท่าน ท่านเห็นด้วยกับความคิดหรือการ
รับรู้ (perception) ของโกลดิงในสมัยที่เป็นเด็กนักเรียนหรือไม่ว่า รูปสตรีนั้นเกี่ยวข้องกับผ้าเช็ดตัวที่
กำลังจะหลุดลุ่ยลงมา และแผงของตู้จะต้องถูกเสือดาวกระโดดมาปะทะ ส่วนผู้ชายรูปนั้นกำลังได้รับ
ทุกข์ หรือท่านมีความหมายอย่างอื่นที่ถูกสร้างขึ้นมาจากประสบการณ์ในวัฒนธรรมของท่าน
แต่ครูใหญ่ของโกลดิง มีความหมายที่แตกต่างออกไป ซึ่งเป็นความหมายของเขาว่า

⁴ *ibid.*, p.33

.....สัญลักษณ์เหล่านี้เป็นชีวิตที่เต็มสมบูรณ์ทั้งชีวิต สุภาพสตรีที่พิการนั้นคือ วินัสแห่งมิลโล⁵ เธอเป็นสัญลักษณ์ของความรักเธอไม่ได้กังวลเกี่ยวกับผ้าผ่อนท่อนสไบ ในเวลาเดียวกันเธอยังเป็นความงาม เสื้อผ้านั้นหมายถึงธรรมชาติและมันเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ส่วนผู้ชายเปลือยกายร่างล่ำสันนั้นไม่ได้เป็นทุกขีรื้อนอะไร แต่เขาคือโรแดง⁶ (Rodin) ซึ่งเป็นนักคิด เป็นตัวแทนของความคิดอันบริสุทธิ์

จะเห็นได้ว่าในขณะที่โกลดิ้งเป็นเด็กนักเรียน รูปร่างเหล่านี้เป็นกุญแจไขประสบการณ์เกี่ยวกับตัวของเขาในขณะที่เป็นเด็กอย่างหนึ่ง แต่ครูใหญ่ก็ไม่ได้เชิญให้นักเรียนอ่านความหมายจากรูปปั้นอย่างจริงจังว่าเป็น “ความรักธรรมชาติและความคิดที่มีเหตุผล” แต่การอ่านของโกลดิ้งได้เติบโตขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อได้การศึกษาและอ่านมากขึ้น ภูมิหลังในสมัยที่เป็นเด็กนักเรียนก็เปลี่ยนแปลงไปเมื่อเขามีอายุและประสบการณ์มากขึ้น ต่อมาเขาจึงได้เข้าใจความหมายของสัญลักษณ์ดังกล่าวเมื่อเขาเข้าใจโลกและชีวิตดีขึ้น นี่เป็นเครื่องแสดงว่า ความหมายของสัญลักษณ์ทั้งสามไม่ได้อยู่ในตัวของสัญลักษณ์โดยตรง (ไม่ได้ซ่อนความหมายเอาไว้ในสัญลักษณ์) แต่ความหมายอยู่ในประสบการณ์การรับรู้ของผู้อ่าน ซึ่งถูกไขออกมาโดยสัญลักษณ์ (คือสัญลักษณ์เป็นเพียงเครื่องมือหรือกุญแจเท่านั้น ความหมายไม่ได้ถูกซ่อนอยู่ในตัวมันเอง ถ้าความหมายถูกซ่อนอยู่ในตัวมันเองผู้อ่านทุกคนคงจะมีความเห็นตรงกันหมด)

ดังนั้นในกรณีดังกล่าว เราไม่สามารถค้นหาความหมายจากข้อความในหน้ากระดาษที่เราอ่าน แต่ในทางตรงข้ามเราต้องสร้างความหมายออกมาจากประสบการณ์ที่ผ่านมาของตัวเราเองแล้วเราจึงจะเข้าใจว่าผู้เขียนได้สร้างความหมายของเขาอย่างไร เหมือนกับว่าเขาได้ทิ้งร่องรอยของความหมายไว้ในถ้อยคำที่เขาเลือกใช้อย่างไร เมื่อใดที่ค้นพบความหมายโดยผ่านการอ่านแสดงถึงว่าผู้อ่านได้นำเอาประสบการณ์ของตนไปสวมเข้าได้พอดีกับสิ่งที่ผู้เขียนต้องการหมายถึง หรืออาจจะกล่าวได้ว่า การอ่านเป็นกระบวนการอย่างหนึ่งที่ผู้อ่านตอบสนองประสบการณ์ของผู้เขียนโดยใช้ประสบการณ์ของผู้เขียนไปเทียบเคียง ถ้าเมื่อใดที่ประสบการณ์ของผู้อ่านไปประสานหรือสอดคล้องกับประสบการณ์ของผู้เขียนที่ถ่ายทอดลงในถ้อยคำหรือวลีที่ผู้เขียนใช้ เมื่อนั้น “สาร” หรือ “ความหมาย” ที่ผู้เขียนส่งออกมา จึงจะเป็น “สาร” หรือ “ความหมาย” ที่ผู้อ่านรับได้ถูกต้อง

⁵วินัสเป็นเทพธิดาแห่งความรัก มักใช้รูปปั้นเป็นรูปหญิงงามแทน สำหรับรูปปั้นวินัสแห่งมิลโล (Venus of Milo) เป็นรูปปั้นของวินัสที่แขนด้านทั้งสองข้าง ได้ค้นพบที่เกาะมิลอสหรือเกาะมิโล ในปี ค.ศ. 1820

⁶Rodin, Auguste เป็นนักปฏิมากรรมชาวฝรั่งเศส ผู้มีชีวิตอยู่ระหว่าง ปี ค.ศ. 1840-1971.

จากความคิดเกี่ยวกับการอ่านดังกล่าว จะช่วยให้เราซึ่งเป็นผู้อ่านได้เข้าใจกระบวนการสร้างความหมายในการอ่านได้ถูกต้อง โดยยึดไว้เป็นหลักประจำใจในการอ่านทุกครั้งว่า “ความหมายอยู่ในตัวของเรา ไม่ใช่อยู่ในตัวของถ้อยคำที่ใช้ความหมายจะเกิดขึ้นเมื่อเราเลือกนำไปใช้” ดังนั้นการสื่อสารเพื่อค้นหา “สาร” หรือ “ความคิด” ของผู้แต่ง ผู้อ่านจะต้องร่วมประสานความหมายของตน (ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้เขียนมีอยู่) กับประสบการณ์ของผู้เขียนจึงจะมีโอกาสตอบสนอง “สาร” ที่ส่งออกมาได้ใกล้เคียงหรือถูกต้อง

ในหัวข้อต่อไป จะได้อภิปรายถึงการร่วมประสานในกระบวนการสร้างความหมายของผู้อ่านกับการร่วมสร้างความหมายของผู้เขียน และสังเกตพิจารณาว่าผู้เขียนใช้ภาษาบอกข้อเท็จจริง ภาษาบอกอารมณ์หรือความเชื่อ และภาษาอุปมาอย่างไร

ภาษาที่บอกข้อเท็จจริง

ภาษาบอกข้อเท็จจริงใช้บรรยายหรือรายงานขอบเขตของความจริงหรือสิ่งที่ถูกแทนได้ชัดเจน-จำเพาะเจาะจง-และแม่นยำที่สุดเท่าที่เป็นไปได้ ภาษาชนิดนี้ให้ข่าวสารหรือข้อเท็จจริงแก่ผู้อ่านอย่างไม่กำกวม ไม่ว่าจะเป็นรายงาน หรือบรรยาย ลักษณะของสิ่งของบุคคล เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ ภาษาบอกข้อเท็จจริงพยายามหลีกเลี่ยงการตัดสินความเห็น-หรือการชี้แนะเท่าที่จะเป็นไปได้ หรืออย่างน้อยที่สุดก็พยายามหลีกเลี่ยงโดยการวางตัวเป็นกลาง ไม่ใช่ความรู้สึกส่วนตัวลงไป ในเนื้อหาหรือสิ่งที่กล่าวถึง นอกจากนั้นภาษาบอกข้อเท็จจริงพยายามจำกัดขอบเขตของความหมายเท่าที่เป็นไปได้ ต่อไปเป็นตัวอย่างสั้น ๆ ของภาษาบอกข้อเท็จจริง

กรุงเทพฯ เป็นเมืองหลวงของประเทศไทยปัจจุบัน

กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าครั้งที่สองเมื่อ พ.ศ. 2310

ในสามเหลี่ยมใด ๆ ผลรวมของมุมทั้งสามมีค่าเท่ากับ 180 องศา

$1 + 1 = 2$, $10 - 4 = 6$, $7 \times 2 = 14$, $9 \div 3 = 3$

.....สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถได้เสด็จพระราชดำเนินไปยังโรงพยาบาลทหารบกวอลเตอร์รีดเมื่อเช้าวันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2523

ในปีการศึกษา 2522 มหาวิทยาลัยรามคำแหงมีจำนวนนักศึกษารวม 32,470 คน ฯลฯ

ขอให้สังเกตว่า ข้อความข้างบนใช้ถ้อยคำที่เป็นกลาง ๆ (neutral words) เป็นถ้อยคำที่ไม่ปลุกเร้าหรือกระตุ้นความรู้สึกของผู้อ่านหรือแสดงความรู้สึกและความเชื่อใด ๆ ของผู้เขียนออกมา แต่ละ

ตัวอย่างเหล่านี้ใช้ถ้อยคำบอกข้อเท็จจริง ซึ่งรายงานเรื่องราวหรือข่าวสารอย่างตรงไปตรงมาและไม่ใช่ความรู้สึกส่วนตัวเป็นเกณฑ์ตัดสิน เป็นแผนที่ของถ้อยคำที่ใช้แทนขอบเขตของความจริง (สิ่งที่ถูกแทน) ได้แนบสนิทที่สุด

นอกจากนั้นภาษาบอกข้อเท็จจริง ยังสามารถทดสอบหรือพิสูจน์ว่าเป็นจริงเสมอ เช่น ในเลขฐาน 10 เอาจำนวน 1+1 ก็ครั้งก็ตามผลลัพธ์ที่ย่อมเป็น 2 เสมอ เรากล่าวว่า กรุงเทพฯ เป็นเมืองหลวงของประเทศไทย จะพิสูจน์ค่ากล่าวนี้อย่างไร กับใคร? ที่ไหน? ก็จะเป็นจริงเสมอดังนั้นมาถึงตอนนี้ เราจึงสามารถเข้าใจลักษณะของภาษาบอกข้อเท็จจริงได้มากขึ้น ดังมีผู้ให้นิยามภาษาชนิดนี้ว่า “เป็นภาษาซึ่งใช้แทนความจริงที่พิสูจน์หรือให้เหตุผลได้และสามารถทดสอบหาความแม่นยำของภาษานี้กับสิ่งที่ถูกแทนได้”⁷

การใช้ภาษาบอกข้อเท็จจริงมักจะปรากฏในรายงานทางวิทยาศาสตร์, คำแนะนำหรือเรื่องวิชาการ, บันทึกเหตุการณ์ที่รับรู้กันทั่วไป รวมทั้งคำนิยามต่าง ๆ เราอาจหาตัวได้จากคำรับคำรา ในหนังสือพิมพ์ที่กล่าวเกี่ยวกับเหตุการณ์ ในพจนานุกรม ในหนังสือประกอบอาหาร ฯลฯ

ถึงอย่างไรก็ตามการใช้ภาษาบอกข้อเท็จจริงบางครั้งก็ใช้ปนไปกับภาษาบอกความเชื่อหรือใช้ปนกับภาษาอุปมา ซึ่งเราจะกล่าวถึงลักษณะความเกี่ยวข้องของภาษาบอกข้อเท็จจริงกับภาษาอีกสองชนิดหลังในตอนต่อไป แต่ขอสรุปลักษณะของภาษาบอกข้อเท็จจริงอีกครั้งหนึ่งในที่นี้ว่า

- เป็นภาษาที่ใช้คำมีความหมายเป็นกลาง ๆ
- ไม่แสดงความคิดหรือเจตนาของผู้เขียนและไม่กระตุ้นความรู้สึกของผู้อ่าน
- บรรยายหรือแสดงสิ่งที่ถูกกล่าวถึงอย่างตรงไปตรงมา หรือแทนขอบเขตของความจริงได้แนบสนิทที่สุด
- สามารถพิสูจน์หรือทดสอบได้

ภาษาที่แสดงความคิดเห็นหรือสร้างความเชื่อ

ภาษาบอกข้อเท็จจริงดังที่เราได้กล่าวมาแล้ว เป็นภาษาที่ใช้อยู่ในวงจำกัด และบางครั้งเราก็ไม่ได้พบภาษาดังกล่าวตามลำพังในการอ่านประจำวันของเรา แต่จะพบถ้อยคำหรือวลีที่บอกข้อเท็จจริงผสมผสานกับถ้อยคำหรือวลีที่ใช้แสดงหรือสร้างความเห็นและความเชื่อ การผสมผสานของภาษาทั้งสองชนิดนี้ ผู้เขียนได้บรรยายทั้งขอบเขตของความจริงบางอย่างกับแสดงเจตนาหรือพยายามสร้างความรู้สึกของผู้อ่านให้เกี่ยวข้องกับขอบเขตของความจริง (territory) นั้น ดังตัวอย่างที่ยกมานี้

⁷Susan Witting, Franklin Holcomb, and Anne Dunn. *op.cit.* p.35

ปัญหาที่ไม่มีทางแก้ไข

การจัดจำหน่ายสลากกินแบ่งซึ่งเป็นไปในทุกวันนี้ ยังคงเป็นปัญหา “โลกแตก” ไม่มีทางออกที่ดีกว่าที่เป็นอยู่ ทั้ง ๆ ที่ปัญหานี้มีมานานแล้ว นั่นก็คือปัญหาคนกลาง หรือ “ยี่ปั้วชาปั้ว” ซึ่งกำลังเป็นเสือนอนกินที่อ้วนท้วนที่สุดในตอนนี้

กล่าวกันว่า ยี่ปั้วชาปั้วที่ตัวเองคือต้นตอที่ทำให้เกิดการขายสลากกินแบ่งเกินราคาจำหน่ายที่กำหนดขึ้น และผู้ที่รับกรรมนั้นก็ไม่ใช่ใครแต่เป็น “ผู้ค้ารายย่อย” ซึ่งมักจะถูกจับกุมอยู่เสมอ ฐานขายสลากเกินราคา ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อ การเอารัดเอาเปรียบโดยตรงก็คือบรรดาประชาชน ที่ชอบซื้อสลากกินแบ่งเพื่อหวังรวยทางลัดนั่นเอง

เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ที่ผ่านมา ก็ได้เกิดเรื่องขึ้นอีก นั่นก็คือบรรดาผู้จำหน่ายสลากกินแบ่งรายย่อยประมาณ 100 คน ได้พากันมาชุมนุมเรียกร้องให้สำนักงานสลากกินแบ่งจัดคนกลางในการจำหน่ายสลากให้หมดไป ในการเรียกร้องนี้ได้มีการแฉโดยดุษฎีว่า บรรดา ยี่ปั้ว ชาปั้ว นั้น เอารัดเอาเปรียบผู้จำหน่ายรายย่อยเกินไป โดยขายส่งสลากเกินราคาว่าที่กำหนด ตกฉบับละ 10.37 บาท ซึ่งเป็นการบีบบังคับให้ผู้จำหน่ายรายย่อย ต้องรับสลากไปจำหน่ายเกินราคา มิเช่นนั้นก็จะหากำไรมิได้เลย และการจำหน่ายเกินราคานี้ก็ยังเสี่ยงต่อการถูกจับกุมด้วย แต่เมื่อผู้ค้ารายย่อย ไม่มีทางเลือกที่ดีกว่าก็จำเป็นต้องก้มหน้าเสี่ยงต่อไป เพราะมิเช่นนั้นก็จะอดตาย

การเรียกร้องนี้สรุปผลได้ความว่าผู้จำหน่ายสลากรายย่อยต้องการให้กองสลากจำหน่ายสลากแก่ผู้ขายปลีกโดยตรง แต่หัวหน้ากองจำหน่ายของกองสลากก็แถลงว่าการทำเช่นนั้นจะเกิดปัญหา โดยเฉพาะกรณีผู้ที่ได้โควตา ไม่ยอมไปรับสลาก ก็จะทำให้รัฐขาดประโยชน์ พร้อมทั้งยืนยันว่ากองสลากได้เคยเปิดจำหน่ายแก่ผู้ค้ารายย่อยโดยตรงมาแล้วครั้งหนึ่ง แต่ก็ต้องยกเลิกเพราะไม่มีคนไปรับสลากและขาดการติดต่อ

เรามองเห็นว่าการอ้างเหตุผลเพื่อยกเลิกการจำหน่ายสลากแก่ผู้ค้ารายย่อยดังกล่าวนี้จะเป็นการแก้ตัวกันมากกว่า เพราะถ้ากองสลากต้องการจะช่วยเหลือผู้ค้ารายย่อยจริงแล้ว ก็น่าจะทำได้ โดยเรียกเงินมัดจำ ถ้าใครไม่มาเขาก็ยึดเงินไปเลย สำหรับข้อวิตกที่ว่าจะทำให้สลากเหลือมากและทำให้รัฐขาดรายได้นั้น เราเห็นว่า กองสลากน่าจะมโนนโยบายช่วยเหลือพ่อค้ารายย่อย โดยยอมเสียผลประโยชน์ไปบ้างบางส่วนก็จะมีทำให้ธุรกิจของกองสลากต้องพังพินาศไป และจะเป็นวิธีการตรึงราคาขายปลีกได้อีกโสดหนึ่งด้วย

ข้อเท็จจริงเช่นนี้เราไม่เชื่อว่า จะไม่มีทางแก้ไข เว้นเสียแต่ว่า จะไม่ยอมแก้ไข เพราะเห็นแก่ประโยชน์ของคนบางกลุ่มเท่านั้น

(จากบทนำสยามรัฐ หน้า 5 ฉบับวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2523)

จากตัวอย่างนี้ จะเห็นว่า ใช้ทั้งภาษาบอกข้อเท็จจริง ได้แก่ข้อความที่ปรากฏอยู่ในย่อหน้าที่ 3 ซึ่งใช้ถ้อยคำหรือวลีแทนขอบเขตของความจริงอย่างตรงไปตรงมา (เช่นบรรดาผู้จำหน่ายสลากกินแบ่งรายย่อยประมาณ 100 คน, ขายสลากกินราคาว่าที่กำหนดคดฉบับละ 10.37 บาท) และใช้ทั้งภาษาบอกความรู้สึก ได้แก่ข้อความในย่อหน้าที่ 1, 2, 5, 6 ซึ่งแสดงความคิดเห็นของผู้เขียนที่มีต่อข่าว (ในย่อหน้าที่ 3, 4) คือไม่เห็นด้วยกับการยกเลิกจำหน่ายสลากแก่ผู้ค้าย่อย เราจึงสามารถตั้งเป็นข้อสังเกตเกี่ยวกับข้อเขียนที่ยกมานี้ว่า ทำไปด้วยจุดประสงค์สองประการคือ ประการแรก ผู้เขียนต้องการบรรยายหรือรายงานข้อเท็จจริงจากข่าว โดยสร้างแผนที่บอกข้อเท็จจริงหรือภาษาบอกข้อเท็จจริงแทนเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และประการที่สองผู้เขียนแสดงความรู้สึกของเขาต่อเหตุการณ์ (ขอบเขตของความจริง) แล้วชักจูงโน้มน้าวใจผู้อ่านให้เห็นคล้อยตามโดยใช้ภาษาบอกอารมณ์ช่วยชี้นำ (เช่นเรามีความเห็นว่า การอ้างเหตุผลเพื่อยกเลิกการจำหน่ายสลากแก่ผู้ค้าย่อยดังกล่าวนั้น ดูจะเป็นการแก้ตัวกันมากกว่า, เราเห็นว่ากองสลากน่าจะมียุบายช่วยเหลือพ่อค้ารายย่อย, ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อการเอารัดเอาเปรียบโดยตรงก็คือบรรดาประชาชนที่ชอบซื้อสลากกินแบ่งเพื่อหวังรวยทางลัดนั่นเอง)

ภาษาบอกความเชื่อซึ่งมีผลต่อความรู้สึกนึกเห็นของผู้อ่านหรือสะท้อนความคิดเห็นของผู้เขียน โดยมักใช้ถ้อยคำที่ทำให้เกิดอารมณ์หรือความรู้สึกเกี่ยวกับจิตใจ เช่น รัก เกลียด คดโกง ซื่อสัตย์ ผันร้าย สกปรก สะอาด บริสุทธิ์ ฯลฯ ถ้อยคำดังกล่าวมีพลังที่ทำให้ผู้อ่านเข้าใจสารของผู้เขียนได้ทันที ว่าต้องการสื่อความรู้สึกนึกคิด นอกจากจะใช้ถ้อยคำบอกอารมณ์เพื่อสื่อความรู้สึกนึกคิดแล้ว ผู้เขียนยังอาจใช้กระบวนการความสัมพันธ์ความหมายของถ้อยคำหรือที่เรียกกันว่า ความหมายโดยนัย (connotation)

เราเคยกล่าวมาแล้วว่าคำทุกคำมีความหมายดังที่บอกไว้ในพจนานุกรม ความหมายชนิดนี้เราเรียกว่าความหมายโดยอรรถ (denotation) และในเวลาเดียวกันนั้น คำบางคำยังมีความหมายที่แฝงเข้ามาแทรกเพี้ยนไปจากความหมายเดิม เป็นความหมายที่มีลักษณะชี้แนะไม่บอกกันตรง ๆ เราเรียกความหมายชนิดนี้ว่าความหมายโดยนัย (connotation) ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ “นกอินทรี” นอกจากเป็นนกชนิดหนึ่ง ซึ่งมีความหมายโดยอรรถ ในบางครั้งถ้าเป็นความหมายโดยนัย ก็หมายถึงประเทศสหรัฐอเมริกา เพราะประเทศสหรัฐอเมริกาใช้นกชนิดนี้เป็นสัญลักษณ์ของประเทศ “หมีขาว” นอกจากหมายถึงสัตว์สี่เท้าชนิดหนึ่ง ที่ชอบอยู่บริเวณแถบที่มีอากาศหนาว ยังมีความหมายโดยนัยที่หมายถึงประเทศสหภาพโซเวียตรัสเซีย หรือคำว่า “มังกร” อันเป็นสัตว์ชนิดหนึ่งที่อยู่ในนิยายปรัมปรา ยังหมายถึงประเทศจีน ฯลฯ

นักเขียนบางคนใช้คำที่มีความหมายอย่างซ้ำซ้อน เพื่อระบายสีหรือปลุกอารมณ์ให้ผู้อ่านเชื่อ
คำแนะนำหรือคำชี้แนะที่สร้างขึ้นเป็นสารนั้น ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนคือ การให้นิยามคำบางคำ
ถ้าใช้ถ้อยคำต่างชนิดกัน จะมีผลปลุกอารมณ์ความรู้สึกของผู้อ่านต่างกัน ดังเช่น ถ้านิยามความหมาย
ของคำว่า “คอมมิวนิสต์” ถ้าใช้ถ้อยคำหรือภาษาในทางบวกเพื่อสร้างแผนที่ของถ้อยคำตามหลักวิชา
ตามที่สนะผู้เลื่อมใสการปกครองนี้ ก็อาจให้คำจำกัดความได้ดังนี้ “เป็นลัทธิการปกครองที่ถือ
เอาความเสมอภาคทัดเทียมกันในสังคม โดยประชาชนทุกคนเป็นชนชั้นเดียวกันหมด”⁸ แต่ถ้านิยาม
ความหมายของคำ ๆ นี้เพื่อหวังผลกระตุ้นอารมณ์ความรู้สึกของผู้อ่านตอบสนองไปใน
ทางลบ ก็อาจใช้ถ้อยคำที่มีความหมายโดยนัยเข้าประกอบดังนี้ “คอมมิวนิสต์เป็นระบบเศรษฐกิจที่
บ่อนทำลายการค้าอย่างเสรี”⁹ หรือถ้าจะให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกในทางสยองพองเกล้าอีกก็อาจให้
นิยามในทำนองว่า “คอมมิวนิสต์เป็นปีศาจเผด็จการ”¹⁰ เป็นต้น จากตัวอย่างนี้เราเห็นได้ชัดว่านัก
เขียนแต่ละคนอาจใช้ถ้อยคำที่มีความหมายโดยนัยมาประกอบการเขียนของเขา เพื่อกระตุ้นอารมณ์ความ
รู้สึกของผู้อ่านให้แตกต่างกันไป

ตัวอย่างของความหมายโดยนัยดังที่กล่าวมาแล้วนั้น มักเกี่ยวข้องกับสัมพันธกับผู้ใช้ภาษาโดย
ส่วนรวมที่เป็นเจ้าของภาษานั้น เป็นความหมายที่เกี่ยวกับความรู้สึกของกลุ่มคนที่ได้สั่งสมกันมานาน
และใช้ติดต่อสื่อสารกันได้เข้าใจในกลุ่มของผู้ใช้ภาษาเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ คือผู้อ่านกับผู้เขียน
สามารถเชื่อมประสานโน้ตทัศน์ได้ตรงกัน ถ้อยคำที่มีความหมายในลักษณะนี้เรียกว่า ความหมายโดย
นัยของสาธารณชน (public connotation) ขอให้ดูตัวอย่างความหมายชนิดนี้จากข้อเขียนจาก
เรื่อง “พาดหัวหรือฟาดหัว” ของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

พาดหัวหรือฟาดหัว

ทุกวันนี้เราปฏิเสธไม่ได้ว่า หนังสือพิมพ์มีอิทธิพลมากที่สุดรองลงมาจากวิทยุและ
โทรทัศน์ทีเดียว

เราอ่านหนังสือกันอย่างไร

คือหมายความว่า เราเลือกอ่านหรืออ่านไม่เลือก

โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์รายวันนั้น มีบทบาททางกำหนดความรู้สึกนึกคิดของเราอยู่
ไม่น้อย

⁸ *ibid.*, p.38.

⁹ *ibid.*.

¹⁰ *ibid.*.

ก่อนนี้หนังสือพิมพ์ทั่วไปมักพาดหัวตัวโตอยู่สองเรื่องคืออาชญากรรมกับ
กามารมณ์

เรียกง่าย ๆ ว่า ระบายหัวด้วยน้ำเลือด กับ น้ำกาม

แต่ทุกวันนี้พาดหัวประเภทนี้น้อยลงไป จะมีอยู่บ้างก็นาน ๆ โผล่ขึ้นมาให้แตกตื่น
กันเสียที

เดี๋ยวนี้ กระแสการเมืองดูจะเป็นด้านหลักของหนังสือพิมพ์ทุกฉบับ

มีทั้งสาดโคลน ป้ายสี และ เขย่าขวัญเกี่ยวกับความมั่นคงปลอดภัยตลอดจนแสดง
ปมเชิงและปมโข่งกันหนักข้อทุกที

อาจเรียกได้ว่า เมื่อหมดยุคที่ระบายหัวด้วยน้ำเลือดและน้ำกามแล้ว ก็มาถึงยุค
ระบายด้วยน้ำลาย ละเลงกันให้เลอะเปรอะไปอย่างมันปาก

แต่ในหมู่หนังสือพิมพ์ฝอยน้ำลายนี้เอง หลายฉบับก็มีน้ำยาอยู่เหมือนกัน

กระแสทางการเมืองนี้ ก่อผลสะท้อนทางความคิดความอ่านของผู้คนให้ขึ้นมาใน
ระดับสูง

ผู้อ่านอย่างไม่วิเคราะห์ คือมองแต่ปรากฏการณ์ ก็หัวน้ไหวกับข่าวสารที่ระบายสี
นั้น ๆ

วันนี้เขาว่าดำ ก็ว่าดำไปตามเขา พรุ่งนี้ว่าแดง ก็ว่าแดงไปตามเขา โดยที่จริง ๆ
แล้วก็ไม่รู้เลยว่า ดำ หรือ แดงนั้นเป็นอย่างไร แต่ต้องพลอยหน้าดำคร่ำเครียดไปด้วยโดยมิรู้
อิโหนอิเหน่

วิธีที่จะช่วยให้เราไม่ต้องตกหลุมพรางหรือหลุมเพลิงของพาดหัวทุกวันนี้ ก็คือต้อง
ศึกษา

อย่าคิดว่าเราจบจากโรงเรียนแล้ว จบมหาวิทยาลัยเราโตแล้วเรารู้แล้ว ถ้าคิด
อย่างนี้ก็อันตราย

เขาเรียกว่าเป็นพวก "ปัญญาชนสามประตู" คือ ประตูบ้าน ประตูโรงเรียน และ
ประตูที่ทำงาน เปิดเข้าเปิดออก ผ่านสามประตูนี้ครบก็จบกัน

การศึกษานี้เป็นหลักสูตรของชีวิต หยุคเมื่อไรก็ตายเมื่อนั้น ตายในที่นี้คือ หยุคความ
เติบโตทางปัญญา เป็นคนที่เบาเหมือนนุ่นปลิวไปได้ทุกทิศทุกทางตามลมปาก

เราต้องเลือกอ่าน ไม่ใช่อ่านไม่เลือก ต้องจับกลุ่มกันวิพากษ์วิจารณ์ อย่าเชื่อโดยไม
คิด หรือเชื่อเพียงสักว่า มันพ้องกับความคิดของเราเท่านั้น

และจงอย่างดูเพียงแคใครว่า แต่จงดูด้วยว่าเขาว่าอย่างไร

(เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ดอกบัวในความคิด พระนคร : ประพันธ์สาส์น, 2522 หน้า 256-259.)

ในข้อเขียนเรื่องนี้ใช้ถ้อยคำที่มีความหมายโดยนัยที่ยอมรับกันทั่วไปหลายคำคือ น้ำเลือด น้ำกาม สาดโคลน ป้ายสี เขย่าขวัญ น้ำลาย ฝอยน้ำลาย น้ำยา ระบายสี ดำ แดง หลุมเพลิง ปัญญาชน สามประตุ ตาย เป็นต้น ผู้เขียนใช้ถ้อยคำเหล่านี้เพื่อแสดงความคิดกระตุ้นผู้อ่านให้เกิดความรู้สึกว่า พาดหัวข่าวและข่าวสารในหนังสือพิมพ์ปัจจุบันมีอันตราย ก่อให้เกิดผลเสียต่อผู้อ่านและผู้ถูกกล่าวถึง และผู้อ่าน (เช่น เดียวนี้ กระแสการเมืองจะเป็นหลักของหนังสือพิมพ์ทุกฉบับมีทั้งสาดโคลน ป้ายสี และเขย่าขวัญ.....เมื่อหมดยุคที่ระบายหัวด้วยน้ำเลือดและน้ำกามแล้ว ก็มาถึงยุคระบายด้วยน้ำลาย.....ผู้อ่านอย่างไรวิเคราะห์ คือมองแค่ปรากฏการณ์ ก็หันไหวกับข่าวสารที่ระบายสีนั้น ๆ) และยังคงใจโน้มนำผู้อ่านให้รู้จักที่จะเชื่อถือข่าวสารได้อย่างไร (เช่น วิธีที่จะช่วยให้เราไม่ต้องตกหลุมพรางหรือหลุมเพลิงของพาดหัวข่าวหนังสือพิมพ์ทุกวันนี้ก็ต้องศึกษา.....เราต้องเลือกอ่าน ไม่ใช่อ่านไม่เลือก ต้องจับกลุ่มวิพากษ์วิจารณ์ อย่าเชื่อโดยไม่คิดหรือเชื่อเพียงสักว่ามันพ้องกับความคิดของเราเท่านั้น)

นอกจากความหมายโดยนัยของสาธารณชน (public connotations) ยังมีความหมายโดยนัยอีกชนิดหนึ่ง คือ ความหมายโดยนัยส่วนบุคคล ((private connotations) ซึ่งเป็นความหมายที่นักเขียนคนใดคนหนึ่งใช้โดยเฉพาะ ความหมายชนิดนี้ผู้อ่านอาจเข้าใจยาก เพราะถ้าจะให้เข้าใจก็ต้องสร้างมโนทัศน์ให้สอดคล้องกับผู้เขียน จึงจะรับ “สาร” ที่ผู้เขียนส่งมาออกได้ใกล้เคียง ขอให้ดูตัวอย่างข้อเขียนที่ใช้ความหมายโดยนัยส่วนบุคคล ซึ่งโดยมากมักใช้ในคำประพันธ์ขอให้ดูข้อเขียนตอนหนึ่งจากบท “สังคีตสุวรรณภูมิ” ของไพฑูริย์ วงษ์เทศ ว่า

พริ้งนี้แล้วจะเข้จะขึ้นจากโขง
มาโหมโรงในสยามทุกหย่อมหญ้า
และพริ้งนี้จะฟังใครในโลกา
เมื่อก็ตำรมันจะกลับทับของมัน
(จากความคิดสีขาว ของไพฑูริย์ วงษ์เทศ)

จะเห็นว่า ผู้ประพันธ์คิดใช้คำว่า จระเข้ และ กิตาร์ บอกความหมายอันเป็นนัย ๆ แทนทหารหรือกองทัพอเมริกันที่มาช่วยรบในลาวและเวียดนาม

ภาษาที่ใช้เปรียบเทียบ

การใช้ความหมายโดยนัยทั้งที่เป็นชนิดสาธารณะและชนิดส่วนบุคคล ช่วยกำหนดให้ผู้อ่านโยงสัมพันธ์แผนที่ทางถ้อยคำกับสิ่งอื่น และเชื่อมแผนที่ทางถ้อยคำเหล่านี้กับความรู้สึกรูปแบบในรูปของความสัมพันธ์ของคำ (word associations) ภาษาอุปมาก็มีลักษณะคล้าย ๆ กัน คือมันขยายความหมายโดยการเปรียบเทียบกับคำอื่นเป็นการนำเอาสิ่งที่แตกต่างกันตั้งแต่สองสิ่งมารวมกันเป็นความคิดอย่างหนึ่ง แซมมวล จอห์นสัน (Samuel Johnson) ผู้สนใจศึกษาภาษาและเป็นผู้เรียบเรียงพจนานุกรมภาษาอังกฤษคนแรก ได้สรุปกระบวนการของภาษาอุปมาว่า “เป็นภาษาที่นำความคิดตั้งแต่สองอย่างมารวมกันเป็นอย่างเดียว”¹¹ หรือเป็นการตีแผ่เรื่องสองเรื่องที่หลอมซ้อนกันอยู่ โดยกำหนดใช้แผนที่ทางถ้อยคำที่แตกต่างกันสองอย่างมารวมกันเป็นความคิดอย่างเดียว จากตัวอย่างในตอนต้นของบทนี้ นายคำได้ใช้ภาษาอุปมาที่แสดงเรื่องสองเรื่องแทนความคิดอย่างหนึ่งของเขา คือ รถกับ กระจต่ายป่า มารวมกัน แทนการสร้างมโนทัศน์ภาพอย่างหนึ่งของเขา คือ แทนความเร็วของยวดยานคันนี้

ขอให้ดูตัวอย่างอื่น ๆ ประกอบอีก เช่นใช้ภาษาอุปมาว่า “พระเจ้าริชาร์ดคล้ายกับสิงห์” ได้นำเอาถ้อยคำสองอย่างที่แตกต่างกันมาเปรียบเทียบกัน คือ พระเจ้าริชาร์ดกับสิงห์ เพื่อสร้างภาพคิดหรือมโนภาพอย่างหนึ่งขึ้นมา คือภาพคิดเกี่ยวกับความกล้าหาญของกษัตริย์พระองค์นี้ ถ้าเราแสดงลักษณะของภาษาอุปมาด้วยแผนภูมิง่าย ๆ ก็จะเป็นดังนี้

แผนที่ทางถ้อยคำหรือถ้อยคำที่ใช้ ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกัน	แทนความคิดอย่างหนึ่ง ที่อยู่ในใจของผู้เขียน
รถ คู่กับ กระจต่ายป่า พระเจ้าริชาร์ด คู่กับ สิงห์	ความเร็ว ความกล้าหาญหรือความมีอำนาจ

ผู้เขียนใช้ภาษาอุปมาเมื่อเขาต้องการแสดงความคิดนามธรรมหรือจินตนาการให้เป็นรูปธรรมหรือเห็นจริงเห็นจังมากขึ้น โดยใช้ภาษาอุปมาเพื่อต้องการขยายความคิดสำคัญที่จะแสดงไปเชื่อมโยงกับความคิดอย่างอื่น—หรือเมื่อเขาต้องการสร้างความรู้สึกโดยเปรียบเทียบกับสิ่งอื่นให้สอดคล้องกับ

¹¹ *ibid.*, p.43.

ความรู้สึกเช่นนั้นของเขา ข้อจำกัดอย่างหนึ่งของผู้สร้างแผนที่อุปมา (หรือผู้คิดภาษาอุปมา) ที่ต้องพบความลำบากในการเปรียบเทียบของเขาคือสิ่งที่นำมาเปรียบกันนั้นจะต้องมีส่วนคล้ายคลึงกันในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง จึงจะทำให้เกิดความคิดขึ้นแก่ผู้อ่าน ซึ่งลักษณะการเปรียบเทียบอาจทำได้ทางใดทางหนึ่งดังนี้

ก. เปรียบเทียบเหตุการณ์ วัตถุ หรือความคิด กับ โลกของสรรพสิ่งหรือขอบเขตของความจริง

ข. เปรียบเทียบถ้อยคำพุ่งตรงไปยังแผนที่ของขอบเขตของความจริง คือนำสิ่งที่เป็นามธรรมซึ่งซับซ้อนกว่าหรือเข้าใจยากไปเกี่ยวข้องกับสิ่งที่เป็รูปธรรมหรือตัวอย่างที่เห็นได้ง่ายกว่า

กระบวนการของการเปรียบเทียบอาจจะเป็นไปอย่างง่าย ๆ และเข้าใจได้ทันที ตัวอย่างเช่น ถ้าบรรยายลักษณะของบุคคลใดบุคคลหนึ่งว่าด้วยภาษาอุปมาในทำนองว่า ฉลาดเหมือนนกเค้าแมว, สกปรกเหมือนหมู, แข็งเหมือนเพชร, ขาวเหมือนนุ่น ฯลฯ ตัวอย่างที่แสดงนี้เป็นแผนที่ทางถ้อยคำสองอันที่ซ้อนกันอยู่คือ ความฉลาดของคนกับความฉลาดของนกเค้าแมว แล้วนำเอาสองอย่างนี้มารวมกันในลักษณะอุปมา ซึ่งเป็นตัวอย่างการเปรียบเทียบง่าย ๆ ไม่ซับซ้อนและใช้กันอยู่เสมอ

แต่ถึงอย่างไรก็ตามกระบวนการของการใช้ภาษาอุปมา บางทีเป็นจินตนาการหรือความคิดที่ยากและซับซ้อน ซึ่งนำไปเปรียบเทียบกับแผนที่ของภาษาชนิดอื่น (คำอื่น ๆ) เพื่ออธิบายกระบวนการหรือความคิดที่ซับซ้อนนั้นซึ่งผู้อ่านไม่รู้มาก่อน ตัวอย่างเช่นการเปรียบเทียบตอนหนึ่งในพระปฐมสมโพธิกถาของสมเด็จพระปรมานุชิตว่า

มารโยธาทั้งหลายก็สำแดงฤทธิ์นฤมิตเพศมีพรรณต่าง ๆ บางจำพวกก็หน้าแดงกายเขียว บางจำพวกก็หน้าเขียวกายแดง บางเหล่าจำแลงกายขาวหน้าเหลือง บางเหล่าก็กายเหลืองหน้าขาว.....พลมารทั้งหลายบางเหล่าก็นฤมิตกายท่อนดำเป็นอัสตรกฤษีหิมหิษคิษณากาชาดิ.....นานาจตุบาทต่างพรรณ บางจำพวกพลมารก็สำแดงฤทธิ์เป็นอสรพิษให้เลื้อยเข้าไปในช่องโศดเบื้องซ้าย บ้างก็ย้ายให้ประเวศโดยประเทศวามโศดทวาร แล้วออกทางด้านกรรมทกษิณ แลบลิ้นและพันเล็กมากมาย

ตัวอย่างนี้เป็นการเปรียบเทียบสิ่งที่เป็นนามธรรม คือลักษณะของกิเลสต่าง ๆ ที่เข้ามาครอบงำพระพุทธองค์ในขณะที่ทรงบำเพ็ญเพียรภาวนา เนื่องจากกิเลสเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น เป็นนามธรรม ผู้ประพันธ์จึงสมมุติให้กิเลสเหล่านี้มีตัวตนเหมือนอย่างบุคคล ทำให้เกิดมโนภาพได้ชัดเจนขึ้น

แบบฝึกหัด

1. จงบอกความหมายของคำว่า “ขอบเขตของความจริง” หรือ “สิ่งที่ถูกแทน” กับความหมายของคำว่า “แผนที่ของถ้อยคำ” หรือ “สิ่งที่ใช้แทน”
2. จงบอกความหมายของคำว่า “ภาษาบอกข้อเท็จจริง” “ภาษาของความเชื่อ” และ “ภาษาอุปมา” พร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบชนิดของภาษาดังกล่าวมาชนิดละ 3 ตัวอย่าง
3. อ่านบทความต่อไปนี้ แล้วแสดงให้เห็นว่า ในบทความเรื่องนี้ใช้ภาษาชนิดใดบ้าง จงยกตัวอย่างแยกแยะให้เห็นจริง

งบประมาณปีหน้า

มีรายงานจากสำนักงบประมาณแจ้งถึงตัวเลขงบประมาณปีหน้าในร่างพระราชบัญญัติงบประมาณให้ทราบว่า สำหรับงบประมาณปีหน้านี้จะสูงขึ้นถึง 109,000 ล้านบาท ตามรายจ่ายที่แยกออกไป ด้านเศรษฐกิจ 22,915 ล้านบาท งบการศึกษา 22,586 ล้านบาท งบป้องกันประเทศ 22,270 ล้านบาท และการชำระเงินกู้ 12,377 ล้านบาท แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีข่าวว่ารัฐบาลยังหางบประมาณรายได้มาปิดหีบอีก 10,000 ล้านบาท ซึ่งยังไม่ทราบว่าจะมีการขึ้นภาษีหรือหาแหล่งเงินกู้จากที่อื่นมาชดเชย

สำหรับงบประมาณปีหน้าสูงกว่างบประมาณปีนี้ประมาณ 7,000 ล้านบาท หรือประมาณ 18 เปอร์เซ็นต์ ซึ่งก็เหมือนการทำงานงบประมาณทุกปีที่จะเพิ่มขึ้นตามความจำเป็นของสถานการณ์ทางด้านเศรษฐกิจ แต่ที่น่าห่วงใยมากที่สุดก็คือการหางบประมาณรายได้มาชดเชยกับรายจ่ายที่มากขึ้นนั้น จะเป็นภาระที่ตกไปสู่ประชาชนเป็นส่วนรวม ยิ่งกว่านั้นงบป้องกันประเทศนับวันจะเพิ่มขึ้นเป็นงบที่จำเป็นต่อสถานการณ์รอบบ้านและในบ้านของเราที่จริง แต่ก็จะเป็นงบประมาณที่ใช้ทางไม่อาจจะเรียกกลับคืนมาได้ ปีนี้ก็เพิ่มขึ้นประมาณ 2,214 ล้านบาท ซึ่งเรื่องนี้ฝ่ายสมาชิกสภาจะต้องพิจารณาอยู่มาก

ถึงอย่างไรก็ตาม การจัดสรรงบประมาณที่เพิ่มขึ้นนี้ ตามหลักการควรจะตกไปสู่การพัฒนาประเทศที่เห็นผล มิใช่ถึงผลเลิศจนเกินไปว่าการพัฒนาต่าง ๆ นั้นจะตรงกับเป้าหมายจนได้

ผลอย่างเต็มที่ ซึ่งจากการทุ่มเทงบประมาณมากมายแต่ละปี ปัญหาที่ยังมีอยู่ก็ยังไม่หมดไปได้
ทั่วถึง เช่นการไม่มีงานทำ ความแตกต่างของรายได้ของเกษตรกรซึ่งยังเป็นปัญหาที่ควรจะมีส่วนที่
ดีขึ้น เพราะแผนพัฒนาเศรษฐกิจก็ใช้มาถึงแผนที่ 4 แล้ว ยิ่งกว่านั้นผลกระทบกระเทือนจากน้ำมันใน
ปีต่อไปนี่ยังจะทำให้การพัฒนาต่าง ๆ ไม่ตรงกับเป้าหมายและการเพิ่มการใช้จ่ายมากขึ้นไปอีก

ยิ่งกว่านั้นการมาใช้เงินกู้ปีละ 10,000 กว่าล้าน มิเพียงแต่จะทำให้ตัวเลขเงินกู้ลดน้อยลง
เท่านั้น หากยังทำให้เพิ่มการกู้มาอีก เพราะเหตุที่รายรับจากงบประมาณทุกปียังขาดและที่จะต้องหา
เงินมาชดเชยสำหรับปีนี้ก็ทำนองเดียวกัน รัฐบาลจะต้องหาเงินจากแหล่งใดแหล่งหนึ่งมาใช้จ่าย ซึ่ง
ล้วนแล้วแต่จะเพิ่มภาระให้กับประชาชนทั้งสิ้น

การมองตัวเลขงบประมาณอย่างเดียว ก็น่าจะดีใจที่เห็นความก้าวหน้าของการพัฒนาประเทศ
และเศรษฐกิจดีขึ้น จึงมีเงินมาใช้จ่ายในการทำบำรุงประเทศของเรา แต่ความจริงก็หาเป็นเช่นนั้นไม่
เพราะรายจ่ายที่มากขึ้นนี้ส่วนหนึ่งเราจำเป็นต้องใช้ไปในทางสูญเปล่า ไม่ว่าจะเป็นงบประมาณป้องกัน
ประเทศ การที่ถูกบังคับให้ตั้งงบประมาณเช่นนี้ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลไหนที่เข้าไปบริหารก็คงจะหนักใจ
ไม่น้อย

(จากบทนำ น.ส.พ.ไทยรัฐ ฉบับวันที่ 30 มิถุนายน 2522)